

บทที่ ๖

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

พระนิพนธ์บทละครรำนานำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ เป็นบทละครที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพระนิพนธ์ขึ้นเพื่อใช้ในการแสดง “ละครพันทาง” และ “ละครเสภา” ซึ่งเป็นละครรำนานำที่พระองค์ทรงพัฒนาขึ้นใหม่โดยมีหัวใจสำคัญ คือ ทรงเลือกสรรแนวคิด และลักษณะการแสดงที่ดีเด่นของของการแสดงประเภทต่างๆที่มีอยู่ทั้งละครนอก ละครใน ละครผสมสามัคคี และละครตีกดาบร่ำ มาผสมผสานเข้าด้วยกันและพัฒนาขึ้นจนมีรูปแบบการแสดงอันเป็นแบบเฉพาะ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงนำแนวคิดในการแสดงละครพงศาวดารของชาติต่างๆซึ่งเป็นละครนอกที่มีการออกภาษามาจาก “ละครผสมสามัคคี” ของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง มาทรงพัฒนาขึ้นใหม่จนเป็นการแสดงแบบใหม่ที่มีลักษณะสำคัญ คือ เป็นละครที่เน้นบทตลกขบขัน และการดำเนินเรื่องที่รวดเร็วแบบละครนอก มีการแสดงออกภาษา เน้นการเจรจาในการดำเนินเรื่อง และผสมผสานท่าทางสามัคคีกับท่าร่ำแบบละครผสมสามัคคี ใช้ผู้หญิงแสดง เน้นท่าร่ำที่งดงามและดนตรีที่ไพเราะแบบละครใน ทั้งยังมีเพลงที่หลากหลาย ตกแต่งและเปลี่ยนฉากไปตามเนื้อเรื่องโดยใช้เทคนิคสมัยใหม่เข้ามาประกอบการแสดงให้มีความสมจริงและชวนตื่นตาตื่นใจยิ่งขึ้นแบบละครตีกดาบร่ำ

ส่วนละครเสภานั้นเป็นละครที่ทรงพัฒนาขึ้นจากการแสดงเสภารำนานำ จนเป็นการแสดงแบบละครนอกที่มีการขับเสภาเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินเรื่อง โดยผู้แสดงจะต้องร้องหรือขับบทร้องที่เป็นบทสนทนาด้วยตนเองพร้อมกับการรำร่ำไปตามบทนั้น ส่วนลักษณะการแสดงอื่นๆนั้นจะทรงจัดให้มีลักษณะเดียวกับการแสดงละครพันทางที่ทรงพัฒนาขึ้น

ทั้งละครพันทางและละครเสภานี้ได้จัดแสดงร่วมกันในคณะละครในพระองค์ซึ่งมีชื่อว่า “คณะละครหลวงนฤมิตร” ละครคณะนี้ถือกำเนิดอย่างเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ ๕ ในปี ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) คณะละครหลวงนฤมิตรนี้กำเนิดขึ้นจากพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้จัดการแสดงถวายเพื่อเป็นการทำขวัญต้นลินจี่ที่ปลูกในพระราชวังสวนกุหลาบ หลังจากนั้นคณะละครหลวงนฤมิตรก็ยังได้รับพระบรมราชโองการให้จัดการแสดงถวายทั้งในและนอกเขตพระราชฐานอย่างสม่ำเสมอ ทั้งที่แสดงถวายเป็นการส่วนพระองค์และแสดงเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในโอกาสสำคัญต่างๆ ต่อมาละครคณะนี้ก็ได้จัดแสดงเพื่อเก็บค่าเข้าชมที่โรงละครปรีดาสัยซึ่งพระองค์ทรงสร้างขึ้นในบริเวณวังวรณ ก็ได้รับความนิยมเป็นอย่างยิ่ง

การแสดงละครของคนละครหลวงนฤมิตรมีชื่อเสียงและได้รับความนิยอย่างกว้างขวางเป็นที่ชื่นชอบของคนในทุกระดับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการบริพารทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน จนถึงราษฎรทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงละครพันทางที่พระองค์ทรงพัฒนาขึ้นนั้นได้รับการยกย่องว่าถึงพร้อมด้วยคุณค่าทางด้านศิลปะ การแสดงสมเป็นละครพันทางของหลวงเลยทีเดียว

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การแสดงละครในพระองค์ประสบความสำเร็จเป็นอย่างยิ่งนี้ ส่วนหนึ่งก็มาจากบทละครที่ทรงพระนิพนธ์ขึ้นโดยมีพระประสงค์เพื่อในการแสดงละครอย่างแท้จริง พระนิพนธ์บทละครรำจึงความเหมาะสมและสอดคล้องแก่ลักษณะการแสดงเป็นอย่างยิ่ง

ผู้วิจัยพบว่าพระนิพนธ์บทละครรำมีลักษณะเฉพาะของตนเองซึ่งสอดคล้องแก่ลักษณะสำคัญของการแสดงละครในพระองค์เป็นอย่างยิ่ง ลักษณะเฉพาะของพระนิพนธ์บทละครรำนี้เกิดจากการนำแนวคิดหรือลักษณะการแสดงที่มีอยู่มาเป็นแนวทางในการปรับปรุงแล้วพัฒนาขึ้นใหม่จนมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์อย่างชัดเจน ได้แก่

๑. เป็นบทละครที่รวมแนวคิดและลักษณะการแสดงที่หลากหลายจากการแสดงประเภทต่างๆที่มีอยู่ทั้งละครนอก ละครใน ละครผสมสามัคคี และละครดึกดำบรรพ์ นอกจากนี้ที่ปรากฏในลักษณะการแสดงแล้วยังปรากฏในการดำเนินเรื่อง แบบแผนการแต่ง และคำประพันธ์ ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะสำคัญของการแสดงละครพันทางและละครเสภาในพระองค์นั่นเอง

๒. มีแบบแผนเฉพาะในการแต่ง ซึ่งเกิดมาจากการผสมผสานกันของแบบแผนการแต่งบทละครรำที่มีมาแต่เดิมทั้งละครนอกและละครใน แบบแผนการแต่งบทละครดึกดำบรรพ์ และแบบแผนที่ทรงพัฒนาขึ้นใหม่จนเกิดเป็นแบบแผนเฉพาะของตนเอง คือ การขึ้นต้นบทละครที่ชัดเจนด้วยการบอกชื่อเรื่อง ชื่อตอน ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องแก่การนิพนธ์และนามแฝงที่ใช้ในการทรงพระนิพนธ์ รวมทั้งให้ข้อมูลของตัวละครอย่างละเอียด การกำหนดบทเจรจาที่ผสมผสานกันระหว่างการกำหนดบทเจรจาที่มีมาแต่เดิมและบทเจรจาที่เป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนั้นยังมีการกำหนดคำอธิบายบทเพื่อใช้ในการดำเนินเรื่องร่วมกับบทร้องที่เป็นบทบรรยายหรือบทพรรณนา

๓. ให้ความสำคัญแก่การออกภาษา โดยจะทรงเลือกเรื่องราวที่มีตัวละครต่างชาติต่างภาษามาทรงพระนิพนธ์เป็นบทละครโดยเน้นการแสดงลักษณะของชาติภาษานั้นๆ ด้วยการใช้บทบรรยายหรือคำอธิบายบท การใช้ชื่อเฉพาะ การใช้เพลง การใช้ภาษา และการใช้องค์ประกอบในการแสดง ถึงแม้แนวคิดเรื่องการแสดงละครออกภาษานี้จะมาจากละครผสมสามัคคีของเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง แต่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

ได้ทรงนำมาพัฒนาอย่างจริงจังให้มีรูปแบบที่ชัดเจนจนถึงเป็นลักษณะสำคัญของการแสดงละครพันทางในพระองค์ ทั้งยังเป็นที่ยุ้จักและมีผู้นำไปเป็นแบบอย่างให้แก่การแสดงของตนอย่างแพร่หลาย

๔. ให้ความสำคัญแก่การให้คติสอนใจแก่ผู้ชม ตั้งแต่การเลือกเรื่องราวที่เป็นอุทาหรณ์และเชื้อต่อการให้คติสอนใจ และเมื่อมีเนื้อหาที่เหมาะสมก็จะทรงสอดแทรกคติสอนใจที่สอดคล้องแก่เรื่องไว้โดยตลอดทั้งการให้คติสอนใจโดยตรงและแฝงไว้ในการดำเนินเรื่อง ถึงแม้คติสอนใจเหล่านี้จะเกิดจากเนื้อหาในบทละครแต่ก็มีความเป็นสากลที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตของคนทุกคนในสังคมได้ทุกยุคทุกสมัย จึงทำให้การแสดงละครในพระองค์นั้นเป็นการแสดงที่ให้ทั้งความบันเทิงและเป็นสื่อกลมกลืนจิตใจผู้ชมอีกด้วย

ลักษณะเฉพาะของพระนิพนธ์บทละครรำนี้นั้นมีส่วนสำคัญทำให้การแสดงละครในพระองค์มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นและแตกต่างจากการแสดงละครของคนอื่น ๆ ในสมัยเดียวกัน จึงเป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดใจผู้ชมให้นิยมติดตามชมการแสดงกันอย่างกว้างขวาง ทำให้การแสดงละครในพระองค์นั้นมีชื่อเสียงโดดเด่นท่ามกลางกระแสการแข่งขันในสมัยนั้น

นอกจากนี้เนื่องจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงพระนิพนธ์บทละครรำนี้อย่างประณีตโดยทรงคำนึงถึงการแสดงละครเป็นสำคัญ กอปรกับพระปรีชาในเชิงกวีในพระองค์ จึงทำให้พระนิพนธ์บทละครร่าถึงพร้อมด้วยคุณค่าทางด้านการแสดงเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ พระนิพนธ์บทละครร่าเป็นบทละครที่มีความหลากหลายและสมบูรณ์ดีพร้อมเพราะได้รวมเอาลักษณะที่ดีเด่นของการแสดงประเภทต่างๆ เข้าด้วยกัน จึงเป็นการแสดงที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ชมได้อย่างครบถ้วน เป็นการแสดงที่เรียบง่ายมีทั้งความสนุกสนานและความตลกขบขัน แต่ขณะเดียวกันก็มีทำร่าและกระบวนละครที่ประณีตงดงาม ทั้งยังมีฉากการแต่งกาย และเทคนิคการแสดงต่างๆ ที่แปลกใหม่ชวนตื่นตื่นใจ ทั้งพระนิพนธ์บทละครร่ายังเป็นบทละครสำเร็จรูปที่ประณีตและพร้อมให้นำไปแสดงละครได้ทันที เนื่องจากมีการนิพนธ์และแบบแผนที่ใช้ในการนิพนธ์ซึ่งได้ผ่านการตีความและกำหนดรายละเอียดที่เป็นประโยชน์แก่การแสดงได้อย่างครบถ้วนและชัดเจน ทั้งเนื้อหาของบทละครก็มีชีวิตชีวาและเหมาะสมแก่การแสดงทั้งด้านการดำเนินเรื่อง ด้านการสร้างตัวละคร และด้านการใช้ภาษา จึงทำให้พระนิพนธ์บทละครร่าเป็นบทละครที่เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องแก่การแสดงให้สามารถนำไปใช้แสดงละครได้ตรงตามพระประสงค์ในพระองค์ได้ในทันที และแม้ผู้อื่นก็สามารถนำพระนิพนธ์บทละครร่าไปใช้แสดงได้เช่นเดียวกัน รวมทั้งหากเพียงนำพระนิพนธ์บทละครร่าไปอ่านก็สามารถสร้างจินตนาการให้แก่ผู้อ่านได้แจ่มชัดเช่นเดียวกับชมการแสดง จึงทำให้การแสดงละครพันทางและละครเสภาในพระองค์นั้นเป็นการแสดงที่สมบูรณ์แบบเป็นที่ประทับใจและเป็นที่ยินชอบของผู้ชมอย่างกว้างขวาง ถึงแม้ว่าลักษณะบางอย่างจะรับมาจากแนวคิดที่มีอยู่ก่อนแล้ว แต่พระองค์ก็ทรงพัฒนาจนมี

รูปแบบที่ชัดเจนและทรงทำให้เป็นที่แพร่หลายไปทั่วจนมีผู้นำไปเป็นแบบอย่างในการแสดงของตนอย่างกว้างขวาง พระนิพนธ์บทละครรำจึงได้ส่งอิทธิพลไปยังการแสดงอื่นๆหลายประเภท ทั้งทางด้านการแสดงละครและการแสดงดนตรีเพราะยังคงเป็นที่นิยมชื่นชอบทั้งของผู้ชมและผู้จัดการแสดง แม้ว่าพระองค์จะทรงเลิกการแสดงไปแล้วพระนิพนธ์บทละครรำก็ยังคงเป็นที่แพร่หลายและคุ้นเคยกันโดยทั่วไปในการแสดงเรื่อยมาจนปัจจุบัน

ไม่เพียงแต่คุณค่าทางด้านการแสดงเท่านั้น พระนิพนธ์บทละครรำยังมีคุณค่าทางด้านวรรณคดีอีกด้วย ไม่ว่าจะจากการชมการแสดงหรือการอ่านบทละครล้วนได้รับทั้งคุณค่าทางด้านเนื้อหาและคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์บทละครรำทั้งสิ้น ในด้านเนื้อหานั้นพระนิพนธ์บทละครรำจะให้ทั้งความสำเร็จอารมณ์ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญของการแสดงละคร ให้ข้อคิดและแนวทางในการดำเนินชีวิตที่แฝงไว้ในเนื้อหาของบทละคร และสะท้อนภาพสังคมจากมุมมองของกวีและทัศนคติของกวีที่มีต่อสังคมร่วมสมัย รวมทั้งพระนิพนธ์บทละครรำยังมีส่วนในการปลูกฝังความจงรักภักดีต่อชาติและต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย ส่วนในด้านวรรณศิลป์นั้นพระนิพนธ์บทละครรำมีการใช้ภาษาที่ประณีตงดงาม ทั้งในด้านการใช้คำ การใช้ความเปรียบ และการใช้โวหารทำให้เกิดความไพเราะจับใจและช่วยสร้างจินตนาการให้แก่เนื้อหาในบทละครได้อย่างแจ่มชัดทั้งเมื่อนำไปแสดงและนำไปอ่าน

ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้ พระนิพนธ์บทละครรำจึงควรได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณคดีการแสดงที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากสมบูรณ์พร้อมทั้งคุณค่าทางด้านการแสดงและคุณค่าทางด้านวรรณคดีจึงทำให้พระนิพนธ์บทละครรำเป็นบทละครที่พร้อมให้นำไปแสดงได้อย่างสมบูรณ์ทั้งเมื่อนำไปอ่านก็สามารถสร้างจินตนาการได้อย่างแจ่มชัด ที่สำคัญที่สุดเมื่อนำไปประกอบเข้ากับศิลปะการแสดงที่ผ่านการเลือกสรรอย่างประณีตจึงเป็นผลให้การแสดงละครพื้นทางและละครเสภาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์นั้นถึงพร้อมด้วยคุณค่าทางด้านศิลปะการแสดงอย่างสมบูรณ์สามารถดึงดูดใจผู้ชมให้ติดตามชมการแสดงละครจนเกิดกระแสนิยมที่ชื่นชมการแสดงของพระองค์อย่างกว้างขวาง ถึงแม้พระองค์จะทรงเลิกการแสดงละครไปแล้วก็ยังคงมีการสืบทอดทั้งบทละคร แบบแผนและแนวคิดในการแสดงละครในพระองค์เรื่อยมา

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะเห็นได้ว่าแม้ในปัจจุบันพระนิพนธ์บทละครรำก็ยังได้รับการสืบทอดอยู่ในศิลปะการแสดงอย่างแพร่หลาย ทั้งรูปแบบการแสดงโดยรวม แบบแผนและแนวคิดในการแสดง และตัวพระนิพนธ์บทละครรำถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดไปบ้างก็ตาม ซึ่งแตกต่างจากละครรำที่พัฒนาขึ้นใหม่ในสมัยที่ใกล้เคียงกันที่ในปัจจุบันมักคงเหลือแต่แบบแผนและแนวคิดในการแสดงบางประการเท่านั้น แม้แต่ละครตีกตาบรพซึ่งเป็นการแสดงที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างยิ่งในสมัยที่แสดง ทั้งยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นการริเริ่มพัฒนาการ

แสดงละครรูปแบบใหม่และได้ส่งอิทธิพลไปสู่การแสดงประเภทต่างๆอีกมากมายทั้งทางด้านแบบแผนและแนวคิดของการแสดงที่พัฒนาขึ้นใหม่ แต่จะเห็นว่ารูปแบบการแสดงจริงๆของการแสดงละครดึกดำบรรพ์กลับไม่เป็นที่แพร่หลายนักในปัจจุบัน อาจมีการแสดงบ้างในโอกาสพิเศษหรือเป็นการแสดงเผยแพร่เพื่อการศึกษาเท่านั้น

ดังนั้นจึงเห็นว่า แม้เวลาจะผ่านไปแต่คุณค่าของพระนิพนธ์บทละครเหล่านั้นก็ได้เสื่อมไปตามกาลเวลาแต่อย่างใด จึงสมควรเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักและนำมาศึกษาอย่างกว้างขวางต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทละครพระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ พบว่าวรรณคดีการแสดงประเภทบทละครเหล่านั้นมีคุณค่าและน่าสนใจหลายประการจึงมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๑. ควรศึกษาพระนิพนธ์บทละครที่นำมาใช้ในการแสดงในปัจจุบัน ในด้านการเปลี่ยนแปลงและผลที่เกิดขึ้น ทั้งที่นำพระนิพนธ์บทละครมาใช้โดยตรงและนำมาดัดแปลงร่วมกับเรื่องในสำนวนอื่นๆ

๒. ผู้วิจัยพบว่าบทละครพระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ประเภทบทละครเรื่องนั้นยังมีอีกจำนวนมาก (ไม่ต่ำกว่า ๓๐๐ เรื่อง) ที่ยังไม่ได้นำมาศึกษามากนัก นอกจาก จันทิมา พรหมสกุล ได้ศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์บทละครเรื่องพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์” ซึ่งจะเป็นการศึกษาบทละครเรื่องเพียง ๔๔ เรื่องเท่านั้น ดังนั้นจึงมีบทละครและประเด็นในการศึกษาอีกจำนวนมากที่ควรนำมาศึกษา ทั้งด้านวรรณคดีและด้านศิลปะการแสดง

๓. จากการศึกษาพบว่าการแสดงและวรรณคดีการแสดงที่เกิดขึ้นระหว่างรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๖ นี้ถือเป็นช่วงเปลี่ยนแปลงของทั้งทางการแสดงและการแต่งบทละคร จึงสมควรนำมาศึกษาในด้านการสืบทอดและการเปลี่ยนแปลงจากการแสดงยุคก่อนและอิทธิพลที่มีต่อการแสดงในยุคต่อมา เพื่อให้เข้าใจถึงพัฒนาการของวรรณคดีการแสดงได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น